

Neomejen Rog uporabe

Abstract

Rog: Expiration Date Unknown

The article offers an in-depth reflection on the state of the autonomous zone Rog one year after a violent eviction attempt. Rog is understood as a symptomatic space which is representative of similar autonomous places that create alternative culture, different modes of affirmation and new, egalitarian political structures. What role do autonomous places play in modern society, what are their limitations, and what are the most important issues faced by the collectives within them? We are not attempting to define Rog, but we aim to think about the heterogeneity of the people and collectives that run it, and present its wide variety of options – the article is therefore based on their statements and thoughts. On June 6, 2016, a group of security guards entered Rog by force early in the morning, in the next hour the entire zone was barricaded. Support poured in from practically the entire alternative/progressive local scene. The article looks at what has happened since the incident and touches on the subject of the future (and necessity) of places similar to Rog.

Keywords: autonomous spaces, alternative, Rog factory, collective management

Tine Bele is a masters' degree student of the sociology of culture at the Faculty of Arts in Ljubljana and an activist, editor and journalist at Radio Student. (tinebele89@gmail.com)

Povzetek

Prispevek se loti poglobljenega premisleka o Rogu eno leto po poskusu nasilne evikcije. Avtor Rog razume kot simptomatičen prostor, reprezentativen tudi za druge podobne avtonomne prostore, ki ustvarjajo alternativno kulturo, drugačne moduse podružbljanja in nove, egalitarnejše politične strukture. Kaj je vloga avtonomnih prostorov v sodobni družbi, kje so njihove omejitve, kaj so največji problemi kolektivov v njih? Roga nočemo definirati, dopustiti in premisliti želimo heterogenost ljudi in kolektivov, ki ga poganjajo ter predstaviti vso širino, ki jo prostor kot Rog premore – zato prispevek temelji prav na njihovih izjavah in razmišljanjih. Šestega junija 2016 je v jutranjih urah v Rog nasilno vdrila skupina varnostnikov, že čez slabo uro je bilo območje zabarikadirano, v podporo je prišla tako rekoč vsa alternativna/progresivna scena. Avtor skuša preveriti, kaj se je od takrat spremenilo, in razmisliti o prihodnosti (in nujnosti) takšnih prostorov.

Ključne besede: avtonomni prostori, alternativa, tovarna Rog, kolektivno upravljanje

Tine Bele je magistrski študent sociologije kulture na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani ter aktivist, urednik in novinar na Radiu Student. (tinebele89@gmail.com)

Uvod

Zgodovina Roga sega v leto 1871, ko je zemljišče kupil podjetnik Ivan Janesh in na njem zgradil manjšo zgradbo ter začel strojiti kože. Proizvodnja in zgradbe so se skozi leta širile in slabih trideset let pozneje je tovarno kupil Karl Pollak, takrat že znan in uspešen trgovec z usnjem. Nadgrajen obrat je deloval do gospodarske krize v 30. letih prejšnjega stoletja, leta 1937 pa je Pollak bankrotiral. Podjetje je zaradi prezadolženosti prešlo pod prisilno upravo Mestne hranilnice, ki je leta 1938 razglasila stečaj, obrat pa je takoj prevzela tovarna usnja in usnjarskih izdelkov Indus. Po drugi svetovni vojni so tovarno nacionalizirali in njeno namembnost spremenili v proizvodnjo prevoznega sredstva, po katerem tovarno še danes pozna javnost z območja nekdanje Jugoslavije – prva serija legendarnih koles, ki so jih brez premora izdelovali vse do leta 1994 (od leta 1991 samo še v obratu na Letališki ulici), ko se je začel denacionalizacijski postopek, se je po ulicah zapeljala leta 1953. Med letoma 1995 in 2001 se je pogosto razpravljalo o potencialni uporabnosti tovarniških objektov; številni so bili pozivi k zaščiti kompleksa in njegovi uporabi za umetniško-kulturne dejavnosti. Leta 2001 je nato tovarno kupil LB-Hypo in denacionalizacijski postopek se je končal.

Predlagano je bilo, naj pobudo za revitalizacijo območja prevzame Mestna občina Ljubljana (MOL). Leta 2002 je MOL resda vzela lizing za tovarno, a so razmišljanja o prenovi zamrla že leto pozneje. Nato je prostor sameval in postopoma propadal. Konec marca 2006 pa se je skupina ljudi, ki bi jih lahko označili za aktivistke in aktiviste, odločila zadevo postaviti na noge. Tako se je, kot so takrat zapisali rogovci (glej <http://tovarna.org/>), v »zapuščeni tovarni Rog začela izvedba novega socialnega programa ter odprla pobuda za začasno uporabo tovarne z namenom izvajanja neprofitnih in neuveljavljenih dejavnosti«. Leto 2006 lahko štejemo za prelomnico, ko se je zapuščena tovarna začela spreminjati v večnamenski prostor, ki ga poznamo danes.

Šestega junija 2016 je v zgodnjih jutranjih urah prišlo v Avtonomni tovarni Rog do incidenta z nasilnim vdorom zasebne varnostne službe Valina; na ta dan naj bi MOL, lastnica tovarne, kljub močnemu odporu začela rušiti del kompleksa, zato so varnostniki, nekateri od njih znani pripadniki neonacističnih skupin, poskušali izvesti evakuacijo, ki pa ni uspela. Takrat prisotni in številni posnetki pričajo, da so varnostniki uporabili čezmerno silo; nekateri uporabniki Roga so morali poiskati celo zdravniško pomoč. Enega od njih so pobili na tla in ga davili; ta nam je zaupal, da je v Rog prišel potem, ko je dobil klic, da se dogaja vpad. Skupaj z nekaterimi drugimi je preplezal obzidje in napadli so jih varnostniki. Mera je bila polna, ker je dobil globo, ker naj bi enega od njih ogrožal, ga zmerjal in celo ugriznil. Nič od tega ni bilo res, prej nasprotno: dogajanje je opazoval in ko ga je varnostnik napadel, se mu je nekako izmuznil in se mu poskušal umakniti, kar pa ni bilo tako preprosto, saj so jih lovili po zaprtem dvorišču. Eden najbolj eksplicitnih posnetkov nasilja se je znašel tudi na naslovnici enega od slovenskih tednikov. Uporabnicam in uporabnikom Roga, ki so kmalu postavili barikade, se je v zelo kratkem času pridružilo

veliko posameznic in posameznikov, ki so prišli z lastnimi telesi branit prostor.¹

Temelj pričujočega prispevka je nastal leto dni po junijskih dogodkih, in sicer v radijski obliki za Radio Študent.² Po enem letu nas je zanimalo, kaj se v Rogu dogaja, kaj se je spremenilo, predvsem pa smo hoteli podati neki premislek o vlogi Roga in avtonomnih oziroma alternativnih prostorov v sodobni družbi. Zanimalo nas je, ali lahko ta neuspeli poskus rušenja in močan odpor, ki je sledil, označimo za prelomnico, po kateri se je veliko spremenilo tako v samem Rogu kot v odnosu med »zunanostjo« in »notranostjo« Roga. Pogovarjali smo se z različnimi uporabnicami in uporabniki Roga – aktivistkami, filozofi, umetnicami, športniki in drugimi. Heterogenost naših sogovorcev je prispodoba glavnega rogovskega aduta, ki je hkrati tudi največji kamen spotike. Prav zato je eno naših osrednjih vprašanj, kako lahko tako velika, aktivna in raznovrstna skupnost sploh najde skupni jezik.

Dejavnosti in prostori v Rogu

Heterogena rogovska skupnost temelji na vsaj enem skupnem načelu: prostori ne temeljijo na potrošnji in ustvarjanju dobička, temveč preizkušajo nove oblike sobivanja, moduse odnosov in sodelovanja ter tako ponujajo alternativno kapitalistični družbi. Skozi vsakdanje prakse in medsebojno komunikacijo rogovci in rogovke tvorijo nove politične strukture in načine odločanja. Rog daje prostor različnim neinstitucionaliziranim dejavnostim in s tem tudi omogoča produkcijo radikalne družbene kritike, premisleke in dogodke, ki drugje ne najdejo prostora, so pa nujno potrebni.

V prostorih se odvijajo različne dejavnosti: Socialni center je predvsem prostor političnega aktivizma, večinoma povezanega z delavci, izbrisanimi, prekercami, begunci in podobno; v Živku Skvotcu domujejo večinoma humanisti, ki redno organizirajo seminarje, predavanja in podobno; Modri kot je nekakšen večnamenski, multifunkcionalni prostor, kjer se prirejajo razprave, filmski večeri, performansi, rojstni dnevi in tako naprej; Fuzbal plac je primarno namenjen športnim dejavnostim, v njem se igra nogomet in potekajo treningi različnih borilnih veščin; v Cirkusarni NaokRog se učijo cirkusantskih in drugih umetniških veščin; Koncertna dvorana organizira glasbene dogodke; zgradbo Second Home upravljajo begunci, ki prirejajo druženja, filmske večere in tudi zabave; v Rogu je tudi veliko umetniških

---

¹ Podpora Rogu se je gradila že več mesecev prej. Posamezniki in posameznice, društva, gibanja, organizacije in civilnodružbene pobude so dajale izjave in pisale podporna pisma. Razloge, zakaj Ljubljana potrebuje Rog in ne nasprotno, je že pred tem nanizala tudi akademska sfera, tako študenti kot zaposleni na univerzi, v bran Rogu pa so se postavili javni intelektualci, umetniki in pravniki. Maja 2016 je bil organiziran tudi shod v podporo Rogu, ki se je sklenil pred mestno hišo.

² Izviren prispevek je dostopen na: <https://radiostudent.si/dru%C5%BEba/odprti-termin/neomejen-rog-uporabe> (1. november 2017). Avtorju in Radiu Študent se tovariško zahvaljujemo za dovoljenje za predelavo prispevka in njegovo ponovno objavo (op. ur.).

ateljejev, Jasmin popravlja kolesa, in še bi lahko naštevali.

Kaj je Rog?

Osrednje vprašanje lahko strnemo v navidezno trivialno in preprosto, a v resnici zelo kompleksno in večplastno vprašanje: Kaj Rog sploh je? Tako velik prostor s toliko vsebine, različnih aktivnosti in s tem različnih ljudi, vpletenih v njih, je seveda težko ali celo nemogoče jasno in nedvoumno definirati. Ali ga sploh želimo oziroma ali bi ga morali želeti? Se mora heterogenost nujno prevesti v homogenost? Ravno zato je Rog svojevrsten fenomen – vsakdo ga dojema malce drugače. O tem smo govorili z njegovimi aktivnimi uporabniki in uporabnicami.

Danijela iz Cirkusarne NaokRog pravi:

Zame je Rog predvsem prostor ustvarjanja, kjer je vse mogoče, saj ni institucionaliziran. Institucija vedno postavlja meje, ograje, pravila – tukaj tega ni in zato Rog omogoča svojevrstno izobraževanje in delovanje. To je tudi prostor ustvarjanja skupnosti, kar je v današnjem času, ki povečuje individualnost, prej izjema kot pravilo. Rog je kot celota zelo heterogen, v njem obstaja več manjših skupnosti, ki se poskušajo povezovati tudi krovno skozi skupščine, sestanke, delovne akcije itd. To omogoča tudi formiranje različnih bojev – kvir, feminističnih in antikapitalističnih bojev, bojov za odprte meje itd. Veliko ljudi in skupin je v Rogu prisotnih tudi prek organizacij, društev. Tu je torej prostor za individualno in kolektivno delovanje.

Delovanje Fuzbal placa opisuje Božo:

Fuzbal plac je telovadnica, ki je, kot pove ime, tudi dvorana za nogomet. Tu vsak teden pod vodstvom petih učiteljev trenira približno štirideset ljudi. Pomembno je, da je vadba zastonj, da se lahko ljudje gibajo, fizično razvijajo ne glede na svoj socialni status. Zato svoje znanje in veščine predajamo naprej brezplačno. Udeleženci lahko prispevajo za opremo, npr. za blazine, vendar to ni obvezno. Torej, najpomembnejše je, da so veščine, prek katerih se gibalno in psihofizično razvijamo, dostopne vsem.

Vsi dogodki v Rogu so brezplačni oziroma se pobirajo prostovoljni prispevki za kritje stroškov. Namesto plačljivosti se poudarja recipročnost odnosov, kjer vsakdo prispeva in pripomore k realizaciji dogodkov – tako se posameznice in posamezniki vključijo v kolektivno delovanje. Tu se odvijajo številne dejavnosti, ki krepijo kolektivno zavest, zdravje in vitalnost posameznika in so zunaj Roga za marsikoga predrage, da bi si jih lahko privoščil. Eden od primerov takšne dejavnosti so jezikovni tečaji za begunce, s katerimi so se lotili ene največjih ovir pri njihovem

vključevanju v družbo. Jezik je osnova vsakega odnosa, zato so v Socialnem centru kmalu po nastanitvi beguncev v azilnem domu na Kotnikovi ulici, ki je od Roga oddaljen le nekaj minut hoje, začeli organizirati tečaje slovenskega jezika. Med učitelji in učiteljicami je bila tudi Zala Gruden, študentka pedagogike in andragogike, ki pojasnjuje:

Rog je postal središče za druženje beguncev – tudi zato, ker je zelo blizu azilnega doma na Kotnikovi. Zelo kmalu se je pokazala velika potreba po jezikovnem tečaju, na katerem bi se begunci naučili vsaj osnovne komunikacije. Vse skupaj je potekalo zelo hitro, preprosto, organsko. Tečajniki so se izmenjevali, nekaj ljudi pa je ostalo od začetka do konca, skupaj približno osem mesecev. Tem se njihova aktivnost res pozna, predvsem pri konverzaciji. Z Ahmadom Shamiehom, ki je bil prisoten ves čas, se lahko dogovoriš marsikaj in dobro deluje: zna se predstaviti, povedati, s čim ima probleme, kaj potrebuje, tako v splošnem kot v pravnoformalnem pogledu. Skratka, lahko komunicira, kar mu omogoča lažje preživetje. Zame je bilo najpomembnejše prav to: da sem tečajnike naučila preživetvenega jezika oz. jezika, prek katerega se lahko opolnomočijo. Pri tem je kmalu postalo jasno, da učbeniki in gradiva, ki so na voljo, ne bodo primerni za doseg tega cilja, saj so večinoma namenjeni turistični rabi. Če prihajaš iz nekega čisto drugačnega okolja, imaš morda kakšne zdravstvene težave ali pa povsem osnovne človeške potrebe, ki jih moraš znati izraziti, pa četudi samo z nekaj besedami, npr. da potrebuješ odvetnika, to ni dovolj. Jezik mora biti orodje, s katerim se človek lažje znajde v novem sistemu.

Idejo svojega prostora so nam razložili tudi uporabniki Modrega kota:

Oktober 2016, ko je postalo jasno, da se z MOL ne bomo mogli pogajat, je bila ena od težav obračanje skupnosti navznoter, v organizacijo dogodkov in vabljenje novih uporabnikov. Tako se je porodila ideja Modrega kota kot kluba različnih umetniških praks, v katerega smo povabili ljudi iz različnih sfer. Nastali so literarni ponedeljki, gostili smo likovne umetnike, gledali znanstvenofantastične filme, imeli risarske *džeme*. Želeli smo, da bi bil Modri kot ves čas odprt, da bi se v njem prepletale različne umetniške smeri, vikendi pa bi bili prosti in bi lahko različni kolektivi organizirali zabave, na katerih bi zbirali denar za svoje delovanje. Tu je bila tudi ideja malo drugačnih rojstnodnevniških zabav; te so načeloma zasebne narave, mi pa smo se igrali z mislijo, da bi Modri kot odprli za zabave, ki bi bile tudi javni dogodek, organizatorju pa bi prepustili tudi šank. Radi bi namreč zgradili čim večji bazen ljudi, ki lahko samostojno izpelje dogodek, zato smo tudi sestavili protokol, ki naj pri tem pomaga. Ključ od Modrega kota lahko dobite zelo hitro, prav tako hitro vas vključimo na našo listo elektronskih naslovov.

Številni Rog primerjajo z Metelkovo in zato podpirajo rušenje Roga, saj naj ne bi potrebovali »še ene Metelkove«. Vendar ta primerjava ne zdrži. Delovanje na

Metelkovi je namreč postalo skoraj izključno kulturno – natančneje, Metelkova je iz političnega prostora postala prostor klubskih dogodkov in potrošnje, medtem ko so v Rogu, kot poudarjajo tudi uporabniki Modrega kota, na prvem mestu graditev skupnosti skozi nove politične prakse, produkcija in možnost souporabe prostorov.

Rog skratka ni le kulturno-umetniški prostor, na kar so ga poskušale zožiti mestne oblasti, tudi v svojih natečajih in načrtih. Redukcija v njih je bila dvojna. Najprej, vse aktivnosti v prenovljeni, dobičkonosni različici Roga naj bi bile povezane s kulturno oziroma umetniško produkcijo; to dojemanje izključuje skupine in posameznike, ki delujejo na drugih področjih. In drugič, nekateri rogovski umetniki naj bi po besedah oblasti dobili prostor tudi v novem Rogu, v katerem bi lahko delali po naročilih trga in naročnikov; s tem bi bila umetnost zožena na potrošno umetnost. Tudi sicer so načrti, na katerih naj bi temeljila 18 milijonov evrov vredna investicija, nedodelani, kar kaže na pomanjkanje vsakršne prave vizije. Izidor tako pravi:

MOL ves čas pravi, da je imel projekt svoje stopnje, ki jih označujejo spremembe imena, od Centra kreativnih industrij do Centra Rog. Oni bi to radi prikazali kot razvijajoč se projekt, ki se skozi stopnje prilagaja potrebam mesta in deležnikom. Toda natančno branje dokumentacije razkrije, da ni nobene vsebine ali vizije; so samo zelo obče ideje o kreativnih industrijah, kulturi in umetnosti, ki pa niso podprte z nikakršnimi resnimi raziskavami kulturnega sektorja, kapacitet in potreb v Ljubljani. Prav tako je edina finančna analiza narejena v projektu iz leta 2008, ki še predvideva gradnjo stanovanj in velikega hotela, pa tudi tam je finančno vzdržna le ena od opcij, in sicer ta, da vse zgradi in potem daje v najem MOL. To je pomembno, ker poznejši projekt sploh ni več predvideval gradnje ne hotela ne stanovanj, ki pa jih predvideva oz. zakonodajno omogoča OPPN³ – pomembna je torej razlika med tem, kaj govorijo in kaj je zapisano v OPPN. Zato mi ves čas trdimo, da bi, tudi če bi šlo za povsem javno investicijo v kulturni center, ta prostor prej ali slej postal zanimiv tudi za zasebne investitorje, ki bi začeli graditi hotel in stanovanja.

Rog je torej prostor vključevanja, ustvarjanja možnosti in opolnomočenja zunaj institucionalnih omejitev. Je prostor samoiniciativnosti, recipročnosti in samoorganiziranja, ki skozi vzpostavitev novih, drugačnih odnosov in skupnosti proizvaja proaktivne subjektivitete. Eden od sogovornikov je poudaril, da je eden od sodobnih problemov, da je vse tržno: Rog pa ustvarja unikatno skupnost, ki v nasprotju s tem temelji na solidarnosti.

Kaj ohranja tovarno Rog?

---

³ Občinski podrobni prostorski načrt.

Rog ima svoje specifike. So te tiste, ki ga poganjajo že od marca 2006? Je to morda boj za fizični prostor in dejavnosti v njem? Je ta boj dovolj za napredovanje skupnosti? Agul, aktivistka Socialnega centra, pravi:

Leta 2015 sta se v Rogu začeli dve močni pobudi: Protirasistična fronta brez meja in Ohranimo tovarno Rog. V njih so se aktivirali ljudje, ki so utrdili antifašistični prostor, ki je bil sposoben, na eni strani, prek Protirasistične fronte podpreti svobodo gibanja ljudi, ki so s svojimi telesi kot protagonisti prodrli in zrušili schengenske meje in si tako omogočili pot naprej, na drugi strani pa je pobuda Ohranimo tovarno Rog omogočila obrambo 6. junija. Te rezultate je opazila tudi zainteresirana javnost. Fronta je bila sestavljena iz delovnih skupin, ki so oskrbovale mejne prehode ter vzpostavile prostor za okoli sto beguncev in prosilcev za azil, ki so se lahko začeli vključevati v skupnosti. Ohranimo tovarno Rog je z dobro, močno kampanjo zbudila dvom o delovanju mestnih oblasti in se vzpostavila kot samoorganizirana sila. Potem je prišlo leto 2017 in naša moč je upadla. Ljudje so pregoreli, saj je takšen način delovanja težak, ni virov, vse temelji na entuziazmu. Gre pa tudi za neko naravno valovanje – doživeli smo vrhunec, zdaj gre malo navzgor, malo navzdol. Glede trenutnega dogajanja sem kritična: izgubili smo moč, ki nas je združevala. Svojo vlogo smo torej po eni strani odigrali zelo dobro, vendar pa analiza dogajanja v letu 2016 kaže, da vstanemo takrat, ko je treba braniti. To je nekoliko konservativen pristop – vprašanje je, kako narediti korak naprej od obrambe. Skupne prostore je nedvomno treba braniti, ampak kaj potem? Takrat smo rekli: Rog postaja mesto. Zdaj se mi zdi, da Rog postaja vasica, kjer vsak brani svojo posestvo. *By all means necessary.*

Podobno dogajanje komentira tudi Arne:

Ko se govori o ohranjanju tovarne, se fetišizira ohranitev, boj proti spremembam, kar je absurd: spremembe niso slaba stvar in Rog se v resnici spreminja vsak dan, sploh pa v zadnjem letu in pol, ko je, tako menijo nekateri, »skupina posameznikov pripeljala sto beguncev, ki gredo vsem v nos«. Prav tako so se precej zamenjali uporabniki Roga – veliko je novih, veliko starih pa ne prihaja več, ali pa se jim celo govori, da ne smejo prihajati. Kaj torej sploh »ohranjamo«? Židove in prostore ali prakse? Kolektive ali način dela? Mislim, da to odpira veliko ključnih vprašanj, ki bi jih morali obravnavati. Mi pa se namesto tega obnašamo, kot da je sprememba Ena. V prihodnje bo pomembna diferenciacija med kolektivi, ki bodo hoteli tu ohranjati svoj prostor, in tistimi, za katere je pomembnejša kot sam prostor njihova trenutna dejavnost. Ljudje se bodo odločili, ali bi radi nadaljevali z delom in zato sprejeli tudi nov prostor, ali pa je zanje pomembnejša poza, da so v tovarni Rog in bodo zato ostali tukaj. Zdi se mi tudi žalostno, da ista skupina dvakrat ali trikrat brani isto stvar. Najprej zato, ker tem ljudem očitno ni uspelo dokazati lastne relevantnosti in nujnosti tega, kar počnejo, drugič pa zato, ker jim očitno ni uspelo prenesti

nekega nasledstva, ki bi prevzelo nadaljnji boj.

Vsaka politična dejavnost, sploh samoorganizirana, od posameznika zahteva veliko v časovnem, finančnem, fizičnem in čustvenem pogledu – zato si lahko (politični) aktivizem v resnici privoščijo le peščica. In v tej peščici ima vsakdo svojo vizijo. Rog zahteva veliko dela – treba je vzpostaviti prostor, ga vzdrževati in se organizirati. Danijela pravi:

Prej sva se pogovarjala o tem, da so prostori brezplačni. Res je, vendar je treba v njih vlagati, jih obnavljati – vsaj v Cirkusarni je tako. Mi smo nekaj naredili iz prostora, zapolnjenega s smetmi, ki so segale pet metrov visoko. Izpraznili smo ga, naredili tla, kupili peči, sezidali in namestili štiri ogromna vrata, popravili streho. Skratka, prostori niso zastoj, večina nas je v finančnem smislu vanje več vložila, kot od njih dobila, kar je mogoče le zato, ker je naš interes, da bi delali nekaj drugače, tako močan. Z mojega vidika je res pomembno, da lahko delujem zunaj institucij, da je tu prostor za ljudi, ki so jim določene aktivnosti drugače nedosegljive, da se ustvarja skupnost, da se borimo za drugačno družbo, pravice in enake možnosti, proti nasilju in diskriminaciji. Nekateri si predstavljajo, da smo lenuhi, da nič ne delamo, in zdaj smo si prisvojili še te prostore. V resnici pride prej do izčrpanja kot do kopičenja denarja.

Prav izčrpanost uporabnic in uporabnikov Roga je eden najpomembnejših vzrokov za vsaj delno stagnacijo. Seveda je tu tudi vprašanje, skupno vsem organizacijam, ki temeljijo na prostovoljnem delu – od česa živeti? Nekateri absolutno nasprotujejo, da bi za svoje delo kaj zaslužili, ker to dojemajo kot vdor tržne logike v avtonomne prostore, vendar je to pač nujno za preživetje tako posameznik in posameznikov kot tudi same skupnosti. Arne tako pravi:

Nekateri rogovci ne razumejo, da je edina alternativa trenutnemu dogajanju to, da v avtonomijo pripeljemo avtarkijo. Če tega ne bomo zmogli in če se ne bomo mogli soočiti z razdeljevanjem denarja, ki ga pridobimo skupaj, se lahko, prvič, razidemo in atomiziramo, ker bo vsakemu posebej zmanjkalo denarja in bo moral iti po svoje; drugič, lahko si zadamo prevelik projekt, pri katerem se bomo skregali zaradi (preveliko) denarja; in tretjič, počasi bodo začeli odpadati tisti, ki ne bodo več mogli v korak s tem srednjeslojskim podaljšanim študentskim življenjskim slogom.

Da Rog kljub vsakodnevni delovanju vseeno (politično) stagnira, so opozorili tudi drugi uporabniki, ki ne skrivajo, da je stanje manj navdihujoče, kot je bilo pred letom dni. Odprto ostaja vprašanje, kaj naj bi sledilo. Svoja vrata je sicer odprlo nekaj novih prostorov in projektov, še najbolj izpostavljen med njimi je Second

Home, kar pa ni bilo dovolj za prevetritev in popolno odprtje, ki se je vsaj potihem pričakovalo po 6. juniju 2016. Matej iz Modrega kota to razume skozi dinamiko oziroma razliko med skupnostjo in gibanjem.

V Rogu se je deset let gradila neka skupnost, ki je bila trdoživa, veliko partikularnosti se je organsko prepletalo in vzpostavilo infrastrukturo, na kateri je lahko zraslo gibanje Ohranimo tovarno Rog. To je bilo gibanje, ki se je naslonilo na skupnost, vendar pa gibanja vedno služijo nekemu cilju, zato so bolj kratkoživa. Kar vztraja skozi čas, je zame skupnost, ki je ostala tudi potem, ko je gibanje, ki je sicer zelo spremenilo odnose znotraj skupnosti, splahnelo.

Rog s tega vidika vsekakor ni gibanje, ampak skupnost, ki se združi v primeru »zunanje nevarnosti«, sicer pa ima več problemov, s katerimi se je težko soočati. Kako lahko Rog naredi korak naprej? Zakaj se ne more preoblikovati v bolj odprto skupnost oziroma, še boljše, gibanje? Arne o tem pravi:

Menim, da je velik problem pri tem nekaj, kar bi imenoval krožkarstvo, tj. zapiranje v lastne, majhne, zamejene kolektive, ki se potem razglasijo za varen prostor (*safe space*) ali kaj podobnega in se predstavljajo kot zelo politični. To se meni zdi povsem neprimerno. Pogosto se ti kolektivi tudi niso sposobni odpreti in sprejeti koga novega, zato gre za zelo nepredihano sceno. Ta zaprtost se je videla tudi pri obrambi tovarne: med številnimi ljudmi, ki so takrat prišli, so le redki ostali. Podobno se dogaja tudi pri delu z begunci, ki je dejansko postalo zgolj to: delo z begunci, namesto njihovega vključevanja v že obstoječe dejavnosti. Velike probleme imamo s tem, da pripeljemo nove ljudi – če bi vedeli, kaj počnemo, se to ne bi dogajalo. Tako pa vedno znova in sprti iščemo rešitve, kar je sicer lahko čisto v redu, vendar ne, če začnemo delati takrat, ko se moramo proti nečemu boriti. Torej vemo, česa ne bi, ne vemo pa, kaj bi. Ta problem je zelo simptomatičen in splošen – veliko kolektivov rado pametuje, ampak hkrati ničesar ne počne.

Kje pa Rog čevelj žuli?

Razvoj potencialnih sprememb v Rogu zavirajo zunanje in notranje ovire, ki se pogosto prepletajo. Notranji problemi so za tako heterogeno skupnost nekaj naravnega in če ne preidejo v osebne spore, so lahko produktivni. Pri zunanjih problemih, ki jih v konkretnem primeru posebljajo predvsem tožbe MOL proti osmim posameznicam in posameznikom, gre za velik pritisk na celotno skupnost. To so institucionalni boji, v katere ne vstopata dve enakovredni strani, kar se je odražalo tudi v poteku t. i. pogajanj med Avtonomno tovarno Rog in MOL, ki so bila bolj kot kaj drugega spretna piarovska poteza MOL, s katero so se tožbe pomaknile v

ozadje. Pogajalska ekipa MOL je sklicevala sestanke, ki so bili že od začetka obsojeni na neuspeh, spektakel okoli pogajanj pa je bil le kulisa. Danijela in Božo pravita:

To je bila njihova zgodba, predstavljali so se, kot da so odprti za pogajanja. Ampak takrat so tudi vložili tožbe proti osmim posameznikom in posameznicam. Večkrat smo jih postavili pred dejstvo, da ti naši pogovori ne morejo imeti zadostne teže, da bi jih lahko imenovali pogajanja, saj bo tu razsojalo sodišče. Tudi sami so rekli, da bodo sledili sodni odločitvi. Skratka, to je bila bolj neka igra.

Kakorkoli obrnemo, pa ne moremo mimo dogodkov 6. junija. Prišli so ob treh ponoči, s silo, ljudi so preteпали, jih davili do nezavesti, hodili po nas. Tega nasilja se ne da opravičiti. Zdi se, da so sodni postopki skorajda izgovor, da se malo pozabi na to nasilje, ki ga ne more opravičiti nobeno pravo. Po 6. juniju župana praktično nismo videli; nehal se je truditi, da bi dajal vtis dostopnega, prijaznega politika. Že tudi prej je bilo jasno, da so njegovi interesi politični in kapitalski, kar je večkrat povedal tudi sam. Torej, iskrenega pogovora, možnosti za dogovore, nikoli ni bilo.

K temu doda Izidor:

Ta pogajanja niso nikoli prešla v resna pogajanja; bila so zgolj predpriprava na to, da bi se sploh začeli pogajati. Zdi se mi, da gre za neko kontinuiteto s sestankom, ki smo ga imeli februarja 2016, ko smo sploh izvedeli, za kaj gre. Od takrat naprej smo bili v stiku z MOL in po 6. juniju naj bi obe strani oblikovali pogajalsko skupino. Omenjena predpriprava ni bila uspešna. Z vsebinskega vidika smo mi zahtevali, da MOL odstopi od projekta CSU Rog, na kar pa niso pristali. Prav tako je bila na eni strani formalizirana institucija, tj. občina, na drugi pa neformalna skupnost, ki je bila takrat že izžeta in izmučena. Mi smo si zamislili, da bo šlo za pogajanje dveh vsaj načelno enakovrednih strani, partnerjev, v smislu, da nam ni treba kar sprejeti njihovega projekta in potem znotraj njega iskati mehurčke lastne avtonomije ali svobode. Mi smo temu rekli »ne«: želeli smo, da pripoznajo, da smo že tu, in pogovor o tem, kaj lahko naredimo skupaj. Do tega koraka ni nikoli prišlo.

Sodni pritiski imajo seveda negativne učinke na skupnost; poraja se vprašanje, ali je celotno dogajanje Rog zaprlo ali odprlo. Danijela meni:

Oboje. Po 6. juniju se je Rog zelo, zelo odprl, res smo bili produktivni, težko bi si zamislila, da bi bili bolj. Naredili smo ogromno festivalov, razstav, delavnic, filmov, predstav, pogovorov, piknikov. Prišli so novi ljudje, odprli so se novi prostori, tudi Second Home. Hkrati se je povsem drugače začel povezovati Rog kot skupnost, ker smo imeli močan skupen cilj. Zaradi naše heteroge-

nosti je praviloma težko priti skupaj, ampak takrat nam je to uspelo. Zelo produktivni smo bili celo poletje in jesen in še vedno smo, vendar nam zdaj energijo jemlje boj na sodišču, v katerem se nekateri ne počutijo tako domače. Grožnja, da bomo nekoč morali zapustiti prostor, je postala realna.

Rogovska skupnost se seveda bori, je pa vprašanje, katera sredstva so ji pri tem na voljo. Rogovci poudarjajo, da je pri vsem skupaj pomemben tudi odziv drugih; med notranjostjo in zunanostjo Roga obstaja nevidna črta, zato pogosto umanjka večja podpora relevantnih političnih, kulturnih in podobnih akterjev – kako zelo pomembna je ta podpora, se je pokazalo prav lani. Prav tako pa Rog odpira vprašanja, povezana z notranjo dinamiko takšnih heterogenih prostorov, katerih sestavni del so konflikti. Moji sogovorniki menijo:

Obstajajo različne vrste konfliktov – nekateri so gotovo lahko produktivni, a se jih je treba lotiti tako, da se razgrajujejo, ne pa nadgrajujejo; da jih torej rešujemo in da niso destruktivni. /.../ Konflikti, ki tu nastajajo, nastajajo zaradi različnih političnih struj in linij, po katerih delujemo.

Prisotnost takšnih konfliktov seveda ni zamejena na Rog, ampak je simptomatična za obstoječo levico. Konkretne problematike se pogosto izgubljajo v neproduktivnih, abstraktnih sporih posameznikov, ki se jih ti problemi sploh ne dotikajo neposredno in problem prej poglobljajo kot rešujejo. »Prevečkrat se prepiramo na ideološki ravni, kar je sicer zelo značilno za levico,« analizirajo sogovorniki. In nadaljujejo:

Vendar je v Rogu to vseeno malo drugače – samo en del se namreč razume kot političen, zato s tistimi, ki se ne, konflikti ne morejo potekati na ideološki ravni. V ospredju so prej vprašanja prostora, infrastrukture, praktične organizacije itd. Še največji problem nastane takrat, ko se zdi, da so konflikti to, kaj kdo misli: takrat se zabriše realen konflikt, ki izhaja iz prakse, ljudje, ki se razumejo kot politizirani, ga bodo interpretirali ideološko. Skratka, obstajajo različne ravni prakse in konfliktov in včasih se to ne ujema. Zato ne moremo govoriti o primarno ideoloških konfliktih.

/.../

To je seveda neproduktivno; zaradi teoretskega delovanja se izgubi osnovno, zdravorazumsko delovanje, kjer gre vedno za vprašanje prostora, ljudi, s katerimi si v stiku. Če pa izhajaš iz teoretičnih, abstraktnih pozicij, potem jih lahko preslikaš v realnost, ki je povsem drugačna. Tebi je s tem lažje, saj svet ustreza tvojim predstavam in vrednotam.

/.../

Na primer, da imava dva problem in jaz začnem tistega drugega obtoževati, da je reakcionar, ker mi to ustreza – takrat smo izgubili bistvo problema.

Nekatere obstoječe konflikte je nemogoče razrešiti, ker smo v njih vpleteni na tako različnih ravneh dojemanja in interpretacije, včasih uporabljamo tudi povsem različne diskurze, ki so nekompatibilni. Potem je tukaj še to, da je zame Rog nekaj povsem drugega kot npr. za kakšnega umetnika. Če upoštevamo vse to, potem se je res dobro držati konkretnih, praktičnih zadev, ki se, tako se zdi, lahko razrešujejo. Je pa zelo težko ostati na tej ravni; to kažejo tudi skupščine. Imamo zelo konkreten, praktičen problem, ki pa potem zahteva štiri ure klobasanja o različnih iluzijah, ki jih imajo ljudje v Rogu. Mogoče je edini ideološki boj, ki ga imamo v Rogu, prav to: da se ne moremo strinjati, kaj Rog sploh je.

Sklepi

Heterogenost je tista, ki določa večino odnosov, dejavnosti, načrtov za prihodnost in konfliktov v Rogu. To naj bo izhodišče nadaljnjega premisleka. Kljub različnim videnjem prostora se je treba izogibati nepotrebnim konfliktom, ki delajo škodo vpletenim in skupnosti. Namesto tega je treba razmišljati v smeri čim večje konsolidacije in skupnega načrtovanja prihodnosti. Za konec še nekaj premislekov mojih sogovornikov o identiteti rogovske skupnosti ter o sedanjem in bodočem stanju:

Rog se mi ne zdi zares političen skvot, kar ugotoviš predvsem v izmenjavah s tujimi skvoterji oz. ljudmi, ki delajo ali pa raziskujejo podobne stvari v tujini. Rog v teh izmenjavah izzveni prej kot čaroben gozd v centru mesta, kamor se skrivajo ljudje, ki v imponirani realnosti ne morejo preživeti. In da je predpostavka političnosti, ki naj bi jo Rog imel, v resnici precej vprašljiva. Ko se je ob branjenju tega prostora mestna občina vzpostavila kot sovražnik *par excellence*, je postalo jasno, da bo Rog prej ali slej postal tisto, kar bi mestna občina v tem delu Ljubljane rada imela. Ta apolitičnost se kaže v gentrifikaciji celega kvarta: na enem vogalu se je odprla zajtrkovalnica, na drugem se je zamenjal lastnik bara, ki je dvignil cene, itd. Ob vsem tem pa rogovci sploh ne želimo, ne poskušamo ali ne moremo urgirati. Po mojem mnenju lahko v tem mrtvem teku izsilimo še leto ali dve, na koncu pa bomo postali – kot rečeno – natančno to, kar bi mestna občina rada, tj. berlinska »kul« scena. To je glede na stopnjo demonizacije občine s strani nekaterih rogovcev res žalostno. Ne rečem, da občine ni za demonizirati, ampak če to počnemo, je treba pogledati tudi dva koraka naprej in dva koraka na stran od Roga in videti, v katero smer se stvari odvijajo.

/.../

V tem prostoru se veliko gibamo in zanj je veliko zanimanje, kar kaže, da bodo ljudje prazne prostore, če je le mogoče, vedno uporabili. Ljudje potrebujejo prostor.

/.../

Prej smo govorili o tem, da je gibanje splahnelo, ko se je uspelo podaljšati

naš obstoj. S tem se je odprlo polje za organizacijo nekega drugega boja. Na tej točki se odpira vprašanje, kaj Rog sploh je, kako deluje, kakšna je vloga skupščine, kako (so)delujejo kolektivi. Rog je prostor, v katerem mora naša neprecenljiva heterogenost shajati sama s sabo. Odnosi, ki jih imamo v Rogu, so neponovljivi – so pa lahko problem, ko je treba peljati daljši, bolj organiziran boj, za katerega mora biti skupnost bolj strukturirana. Kar je bila v resnici tudi zahteva MOL; da bi se formalizirano borili proti njim, bi se morali organizirati na podoben način, tj. hierarhičen, s sosledjem odgovornosti. Vprašanje, ali je Rog tega sploh zmožen, ni smiselno – bolj smiselno je vprašanje, ali je smiselno, da poskuša biti zmožen tega. Menim, da ne. Da je bistvo Roga v njegovih partikularnostih. Tudi skupščina ni merodajni organ, ki bi govoril v imenu vseh, ampak je prej stičišče interesov; je bliže Organizaciji združenih narodov kot pa državi.

Rog je vsekakor unikum, močan, neinstitucionaliziran prostor, ki ponuja športne aktivnosti, izobraževanje, umetniške in glasbene prireditve. Je prostor, ki proizvaja premisleke o solidarnosti in možnostih za drugačno družbo. Je prostor, ki proizvaja drugačne moduse odnosov in s tem tudi drugačne subjektivitete. Je prostor, ki kritično obravnava politične strukture in ustvarja nove, bolj demokratične. Brez konfliktov seveda ne gre, bi jih pa bilo treba reševati konstruktivno. In več delati na povezovanju v Rogu in zunaj njega ter se javno pogovarjati o funkciji Roga in drugih avtonomnih prostorov v sodobni družbi. Pri tem moramo izhajati iz tega, kar že imamo – torej (tudi) iz Roga. Njegova prihodnost je odvisna od vseh nas.